

Obraz „toho Druhého“ v mediálním diskurzu na příkladu muslimů v České republice

Zuzana Drážd'anská

Abstract

The aim of the paper is to answer questions about the current media image of Muslims residing in the Czech Republic. Through the content analysis of newspaper's contributions in two Czech periodicals MF dnes and Právo media image of Muslims in the Czech Republic is constructed in the period of 2008 – 2013. The content of periodicals is analyzed on the basis of defined thematic categories which are analyzed in both quantitative and qualitative terms.

Keywords

Islam, Muslims, Czech Republic, media, theory of media, image in the media, qualitative research, interviews, stereotypes.

Úvod

Stát definuje cizince jako člověka pocházejícího z jiného státu. V zákonech nenalezneme nic, co by vysvětlovalo fenomén tzv. „vnitřního cizince“. Tento oxymóron naznačuje, že se jedná o někoho, kdo se sice nachází v naší skupině, ale zcela do ní nepatří. Jako cizinec může být považována i osoba, která disponuje českým pasem, ale je zároveň nositelem jiné kultury, hodnot a jazyka. Obecněji, někdo, kdo náleží do jiné etnické, sociální, politické skupiny či pochází z jiné zeměpisné šířky, ještě obecněji někdo, kdo bydlí v jiném regionu, čtvrti, pracuje v jiné společnosti a navštěvuje jiné bary či fandí jinému sportovnímu družstvu.

Studie vychází z obhájené diplomové práce *Obraz toho „Druhého“ v mediálním diskurzu na příkladu muslimů v České republice*, zaměřující se na otázku způsobu informování vybraných českých tištěných médií o muslimech v České republice.

Stereotypizace

Jako o „obrazech v našich hlavách“ píše poprvé o stereotypch americký žurnalista Walter Lippmann ve své publikaci *Public opinion* (1922). Pro člověka je těžké uchopit komplexně realitu, proto si utváří tyto zjednodušené mapy reality, aby se neztratil ve významech. Předurčují, jak se budeme chovat vůči někomu, koho neznáme. Zaujímáme tím vůči „cizinci“ postoj, jenž se tak stává sociálním konstruktem reality. Toto chování se stává nástrojem k vytváření předsudků, které mohou v sociální interakci přerůst v odsudky a dále v *a priori* negativní přístup k některým sociálním skupinám neboli těm „Druhým“.

Zajímavou definici *stereotypu* předkládají mediální experti Jan Jiráček a Barbora Köpplová. Stereotyp představují jako sociální klasifikaci určitých sociálních skupin a jejich členů pomocí zjednodušujících, neověřitelných, zobecňujících znaků, které výslovně či nikoli představují souhrn hodnot, soudů a předpokladů týkajících se chování takových skupin. Tyto nepodložené soudy se týkají i jejich vlastností minulosti a vývoje.⁹

Vliv mediálního diskurzu na společnost

Jak ovlivňují média cílovou společnost, tak působí zároveň tato společnost na kulturu samotných médií, nestojí vedle sebe odděleně. Systém hodnot v dané zemi i v dané společnosti má dopady na rozložení zpráv. Sociálně integrující roli médií vnímáme v několika dimenzích. Pokud pokládáme mediální sdělení za objektivní popis reality, mohou sloužit jako společenský nástroj hegemonie, v jehož rámci reprodukuje mocenské poměry a slouží elitní menšině vůči podřízené většině. Zároveň mohou podporovat stávající rozložení sil¹⁰. Jedná se o sociální konstrukci reality, neboť žurnalista nejen vypovídá o světě, ale zároveň ho sám konstruuje. S výše zmíněným na úrovni médií pevně souvisí tzv. *agenda setting* neboli nastolování témat v agendě médií, které se stalo na dlouhou dobu cílem mediálních výzkumů, neboť po úspěšném rozšíření médií se ihned objevila otázka, jak se média a recipienti navzájem ovlivňují.¹¹

Mediální skutečnost a lidská realita jsou dva konstrukty, které vytváří pohled na společnost. Jeden skrze obsah mediálních sdělení a druhý skrze jedincovo okolí a společnost. V obou případech se jedná o konstrukci reality, do které se promítá ideologie (souhrn idejí, hodnot, postojů, soudů). Média dnes poskytují stále větší díl reality, mnohem větší, než bývalo zvykem do začátku dvacátého století a svým recipientům předkládají *významy*, v tomto kontextu chápáné jako kulturně a společensky zakotvené výklady světa.¹²

Američtí teoretikové médií Maxwel McCombs a Donald Shaw zmiňují, že někteří recipienti, většinou více vzdělaní jedinci, informace aktivně vyhledávají, ale většina je pouze přijímá. Rozdíl také vidí ve vnímání informace, někdo je pouze tzv. „slyší“ (*hear*) a málokdo opravdu „poslouchá“ (*listen*).¹³ Ve stejné studii uvádí i práci manželů Langových, kteří tvrdí, že média budují veřejný obraz a naznačují, co by si veřejnost měla myslet, znát a hlavně, jaký

⁹ JIRÁK, Jan. KÖPPOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. s. 145

¹⁰ JIRÁK, Jan. KÖPPOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. s. 58-59

¹¹ TRAMPOTA, Tomáš. VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. s. 101

¹² JIRÁK, Jan. KÖPPOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. s. 140

¹³ MCCOMBS, Maxwel E.; SHAW, Donald L. The Agenda Setting Function in Mass Media. *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 36, No 2. (Summer, 1972) p. 176–177. Další dostupnost: <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541_Fall06/McCombs%20and%20Shaw%20POQ%201972.pdf>.

by měla mít postoj vůči určitým tématům.¹⁴ Média do jisté míry určují, o čem se bude v dlouhodobém horizontu diskutovat i to, co příjemci považují za důležité.

Na fakt, že média mají objektivně vliv na chování člověka, upozorňuje skrze příklady ze života i anglický akademik zabývající se teorií médií Denis McQuail. Důkaz onoho ovlivnění lze spatřit například v tom, že se oblékáme dle předpovědi počasí. Lidé jdou do kina na film, o kterém si přečetli recenzi, reagují na zpravodajství v denících a tyto zprávy se následně stávají součástí diskuzí. „Žijeme v prostředí nasyceném mediálními zvuky a obrazy, kde státní správa, politický život i obchod fungují na základě předpokladu, že víme, co se děje v širším světě.“¹⁵

Obraz muslima jako toho „Druhého“

Obraz muslimů v českém prostoru byl po dlouhou dobu ovlivňován zejména zvenčí. V roce 1991 bylo v tehdejší Československu ustanoveno *Ústředí muslimských náboženských obcí*, které navazovalo na své působení za První republiky. K oficiálnímu uznání *Ústředí muslimských obcí* (dále jen UMO) došlo v roce 2004 vládou České republiky dle zákona o církvích a náboženských společnostech v prvním stupni registraci. Druhý stupeň registrace zahrnující právo náboženské obce na uzavírání církevních sňatků a zřizování škol byl v roce 2006 zamítnut. O rok později vznikly regionální Muslimské obce v Praze a v Brně (dále jen MO) a po smrti předsedy UMO prof. Šilhavého byli zvoleni a doteď působí v čele pražské MO Vladimír Sánka a brněnské MO Hassan Muneeb Alrawi. V roce 2009 byl do čela UMO zvolen stávající předseda Muneeb Alrawi.¹⁶ Zároveň vznikla třetí regionální MO Teplice. Dnes funguje celkem šest MO v celé České republice.

Předseda Ústředí muslimských obcí Vladimír Sánka odhaduje, že v dnešní době je v České republice na 10 až 15 tisíc osob vyznávající islám.¹⁷ O výzkum přesného počtu muslimů na území České republiky se pokusila za zadání Ministerstva vnitra agentura Very Vision, jež v roce 2007 vypracovala výzkumnou zprávu „*Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*“.

Na základě projekce počtu muslimů podle geografického členění světa islámu ke dni 31. 12. 2005 stanovil výzkumný tým, že by se na českém území mělo nacházet 11 235 muslimů. Výsledky metodiky tedy odpovídají odhadům Ústředí muslimských obcí. V úvahu byla vzata známá čísla ohledně počtu cizinců ze zemí, kde se objevuje islám a podle procentuální-

¹⁴ MCCOMBS, Maxwell E. SHAW, Donald L. c. d.

¹⁵ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009. s. 359

¹⁶ *Ústředí muslimských obcí – historie a současnost*. [online] 9. 4. 2009 [cit. 16. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.umocr.cz/historiecz.pdf>>.

¹⁷ SÁNKA, Vladimír. Osobní rozhovor, 6. 3. 2014, Praha, Islámská nadace

ho počtu muslimů v dané zemi bylo odhadnuto číslo muslimů zastoupených touto zemí v ČR. Z výsledků vychází, že tři pětiny muslimů pochází z turkicko-sunnitské sub-civilizace (62,6 %), druhou nejvíce zastoupenou skupinou je pak sub-civilizace arabsko-sunnitská (28,6 %). Nejvíce imigrantů (není řazeno dle míry zastoupení) pochází ze zemí: Irák, Jemen, Sýrie, Egypt, Libye, Tunis, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Makedonie, Srbsko (Kosovo), Turecko, Afghánistán a Pákistán.¹⁸

V dokumentu Ministerstva vnitra *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2007* se uvádí, že by se Česká republika měla zaměřit na potenciální hrozbu islámského radikalismu na svém území vzhledem k jeho výskytu v zemích EU a podpořit integraci muslimů. Ve zprávě se dále uvádí: „V této souvislosti je nutné zmínit, že v ČR nebyly odhaleny žádné teroristické buňky a že v ČR nebyl podniknut islamisty teroristický útok.“¹⁹ Na české muslimy se každý rok zaměřuje i zpráva Bezpečnostní informační služby (dále jen BIS). Zpráva BIS z roku 2012 neuvádí žádné obavy z muslimské komunity.²⁰

Pokud se rozhodneme hodnotit způsob psaní o muslimech, nejdříve je potřeba zaměřit se i na podávání zpráv o cizincích obecně. Ačkoliv mediální sdělení nemusí *a priori* referovat o příslušníkovi jiného etnika, velmi často se právě tato informace v českém tisku stává primární. Jak uvádí výzkumníci Ústavu pro jazyk český Petr Kaderka s Kamilou Karhanovou ve *Zprávě o obrazu cizinců v médiích II, tzv. titulková xenofobie* může být zavádějící. Uvádí příklady titulků, kde hlavní informací je akt, který se stal, ale tím, že se uvádí etnicita údajného pachatele, se informace dostává do jiné dimenze, a to etnické.²¹

Metody využití k analýze mediálního sdělení

Pro výzkumnou část byla zvolena metoda obsahové analýzy mediálního sdělení, která sleduje postavení určitého tématu v mediálním prostředí. Postavení tématu je zajímavé z hlediska času, způsobu informování a jeho proměn v čase, jak po kvantitativní, tak obsahové.

¹⁸ TOPINKA, Daniel. *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*. [online]. Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky, 2007 [cit. 6. 3. 2014]. Dostupné z: <http://eurabia.parlamentnilisty.cz/UserFiles/Document/integrace_muslimu.pdf>.

¹⁹ *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2007* (ve srovnání s rokem 2006) [online] Ministerstvo vnitra, 2008 [cit. 6. 3. 2014]. Dostupné z: <www.mvcr.cz/soubor/zprava08-pdf.aspx>.

²⁰ *Výroční zpráva 2012*. [online] BIS, 7. 11. 2013 [cit. 6. 3. 2014]. Dostupné z: <<http://www.bis.cz/n/2013-11-07-vyrocní-zprava-2012.html#3>>.

²¹ KADERKA Petr, KARHANOVÁ, Kamila. *Obraz cizinců v médiích*. [online]. Migraceonline.cz. 17. 5. 2004 [cit. 31. 1. 2014] Dostupné z: <http://bluesimba.net/img_upload/c5618853bfbeef8dd1de5668410ec138/Obraz_cizincu_v_mediich_Zprava_o_projektu_za_rok_2002.pdf>.

vé stránce.²² Prostřednictvím analýzy novinových příspěvků ve dvou významných českých periodikách Mladá Fronta DNES a Právo v letech 2008 až 2013 byl zkonstruován mediální obraz muslimů na základě předem definovaných šesti tematických kategorií, které byly zvoleny po prostudování relevantních studií a prací. Nabízí se možnost vytvoření mnoha dalších kategorií a subkategorií, ale vzhledem k nízkému počtu příspěvků by další rozdělení jen znehlednilo výsledky. Zvolené kategorie - *islám, politika, násilí, integrace, kultura a žena v islámu* slouží k interpretaci mediálních sdělení a dále jsou rozděleny na kategorie *zpravodajství* a *publicistiku* (zastupující příspěvky s určitým názorovým vyhraněním autora). Základní analytickou jednotkou výzkumu je článek. Studie se soustředí čistě na text, obrazový materiál nechává stranou.

Kvantitativní analýza

Téma islám se v České republice nejvíce pro tematickou agendu vybraných deníků jako příliš významné. Za šest let bylo na toto téma dle mediální databáze Newton publikováno v denících MF DNES a Právo celkem 443 článků. Pro porovnání, o islámu v celosvětovém měřítku je informováno v mnohem větší míře. Bylo proto zásadní při analýze oddělit tyto dva odlišné pohledy na islám a muslimy. Při zadání kategorií – islám, muslim, mešita, Korán, databáze Newton vygeneruje přes 3000 článků za období 2008–2013. Po přidání gramatické varianty slova „Česko“ se rozsah zredukuje již na zmíněných 443.

K analýze bylo vybráno 149 článků ve zkoumaných médiích. Kritérium relevantnosti zde představuje dle výše popsané metodiky zaměření na islám spojený s českým prostředím. Nejvíce se psalo o islámu v České republice v roce 2008. Média se nejvíce věnovala lokálním konfliktům v regionálních přílohách²³, ale i v celonárodní verzi deníku MF DNES lze najít články na toto téma²⁴. Celkově deníky věnovaly problematice z kategorie integrace 14 článků z celkového počtu 31 v roce 2008, což představuje zhruba 43 % všech sdělení k tématu islám v České republice. Texty byly publikovány zejména v regionálních mutacích deníků, tedy bez celorepublikového dopadu. Příkladem mohou být četné protesty Národní strany proti muslimům z důvodu atentátu islámských radikálů na hotel v indické Bombaji, při kterém zemřel i

²² TRAMPOTA, Tomáš, VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010 s. 100.

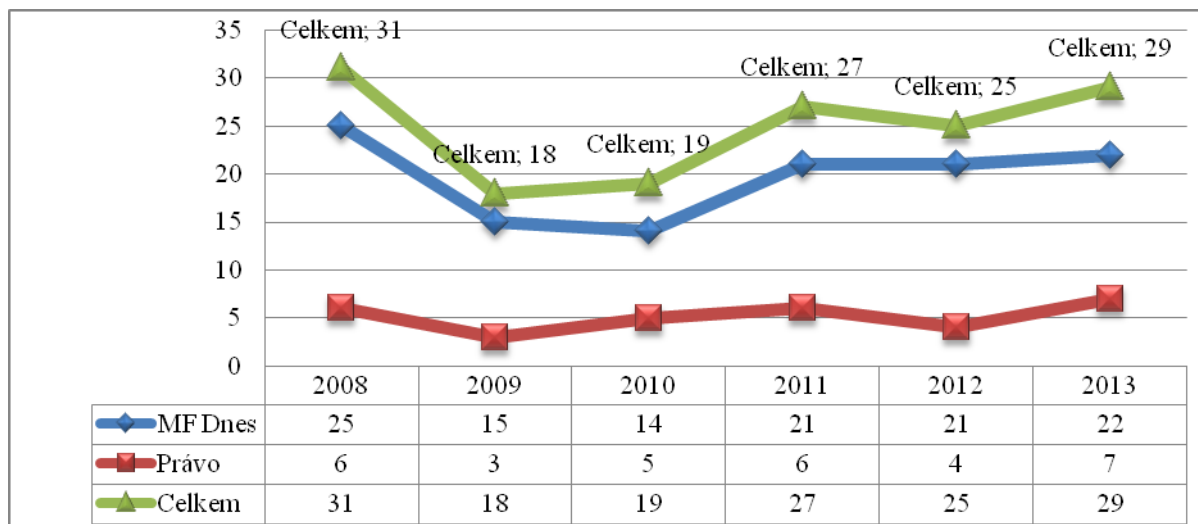
²³ MF Dnes, 22. 9. 2008, Národovci: protest u mešity; MF Dnes, 24. 9. 2008, Extremisté proti mešitě; MF Dnes, 25. 9. 2008, Protest proti islámu? Ne, jdeme jen kolem; MF Dnes, 30. 9. 2008, Muslimové chtějí žalovat Národní stranu; MF Dnes, 4. 12. 2008, Policie odmítla trestní oznámení muslimů.

²⁴ MF Dnes, 23. 9. 2008 Extremisté chystají protest proti islámu; MF Dnes, 30. 9. 2008, Muslimové zažalují Národní stranu; MF Dnes, 27. 10. 2008, Na mešitu nastříkali protiislámský nápis; MF Dnes, 30. 10. 2008, Muslimů z Brna se dotklo nařčení z terorismu).

český velvyslanec v Pákistánu. Tato událost vyvolala v roce 2008 mnoho dalších událostí na českém území.

Ostatní roky byl zájem médií menší, jak znázorňuje graf č. 1, v průměru se ustálil na 25 článcích ročně. Ovšem na takto malém vzorku nelze hovořit o významných trendech. Jedná se spíše o jednotlivé události, které se v České republice odehrají či nikoli.

Graf č. 1: Počet relevantních článků v jednotlivých letech v období 2008–2013 v periodikách MF DNES a Právo

Zdroj: vlastní zpracování

Rok 2008 byl co do mediálních sdělení poměrně bouřlivý. Z celkových 31 zpráv referovalo 25 o konfliktu či tenzi mezi muslimy a majoritou.

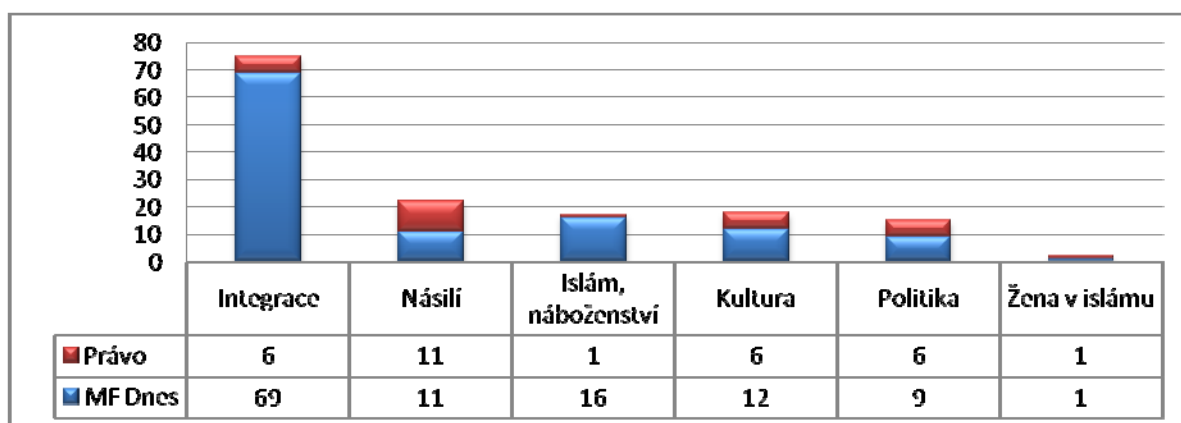
Kvalitativní analýza

Následující část analýzy se zabývá otázkami, jaká témata jsou vybranými deníky akcentována, z jakého důvodu byla do agendy média zařazena a jak deníky danou problematiku rámuje. Dále zde vyvstává otázka, zda se mění tematická skladba mediální agendy a jakým způsobem informují vybraná periodika o muslimech.

Úvodem lze zcela jasně konstatovat, že ústředním tématem se stala s výraznou převahou kategorie *integrace* se články zabývající se začleňováním muslimů do majoritní společnosti a celkově interakci muslimů s českou majoritou. Graf č. 2 zobrazuje četnost příspěvků v absolutních číslech pro oba deníky v identifikovaných šesti kategoriích.

Graf č. 2: Četnost výskytu kategorií mezi obdobími 2008 až 2013 v MF DNES a Prá-

vu

Zdroj: vlastní zpracování

Pro jednotlivé kategorie byly stanoveny tematické celky zastupující ústřední témata. V některých případech jsou témata velmi různorodá, proto pro ně nebyly tyto celky vytvořeny, ale pouze popsány nejdůležitější kauzy, které se ve sledovaném úseku udály.

Integrace

Soužití v české společnosti se stalo ústředním tématem s nejvyšším počtem příspěvků. V této kategorii lze vydělit tři subtémata, kterými se tisk výhradně zabývá: výstavba mešit nebo modliteben, výpady vůči muslimské menšině a kontroverzní prohlášení členů komunity v mešitách.

V deníku Právo, stejně jako v deníku MF DNES, se podrobně řešila výstavba mešit. Zejména v Brně, ale i v jiných regionálních městech (Karlovy Vary, Hradec Králové). Již z roku 2004 je tato problematika nazývána tzv. „boj o mešity“²⁵. Muslimská komunita většinou nemá v daném městě či regionu problémy, dokud nezačne uvažovat o vybudování mešity či modlitebny. Ač se jedná o záměr, následuje velmi rychle ostré vystoupení společnosti proti, doprovázené následně i negativním postojem politických představitelů. Slovo mešita se objevilo v celkem 41 titulcích, tedy ve 35 % všech publikovaných příspěvcích.

Ne všechny zprávy se týkaly samotné výstavby mešity, ale v mediálním prostoru jsou muslimové často reprezentováni mešitami a jejich počet je často dáván do souvislostí s radikalismem. Ač mnoho muslimů v České republice mešitu ke svému životu ani nepotřebuje, stává se mešita pro českou veřejnost měřítkem fundamentalismu a míry pronikání islámu na české území. Brněnští obyvatelé by teoreticky neměli z předkládaného mediálního obrazu

²⁵ BURGETOVÁ, Eva. *Mediální boj o mešitu v Teplicích*. [online]. Migraceonline.cz. 24. 1. 2006 [cit. 2. 1. 2014] Dostupné z: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/medialni-boj-o-mesitu-v-teplicich>>.

pociťovat z české muslimské komunity strach. Ve zpravodajství se nelze dočíst o násilí ze strany českých muslimů.

Násilí

Následující kategorie reprezentuje druhou nejvíce zastoupenou ve výzkumném vzorku. Celkem se jedná o 22 příspěvků spojených s možným násilím či terorismem na českém území. Kategorie je médií rámovaná do dvou oblastí. První jsou příspěvky přinášející informace či dohady o možném teroristickém útoku na českém území a druhým celkem je násilí na českých občanech doma i v zahraničí, spáchané muslimem. Celkem 17 jednotek lze zařadit do těchto dvou nastíněných témat.

Násilí se věnují obě média ve stejném počtu příspěvků, zpracovávají také stejná témata. Nelze konstatovat, že by příspěvky pojednávající o terorismu a ohrožení z řad českých islámských radikálů zaujímaly výsadní postavení v mediálním prostoru. Žádný příspěvek nezaznamenal násilný čin na českém území.

Islám

Islám nebyl tématem, které by český tisk akcentoval. Spíše v této kategorii nacházíme témata jako konverze k islámu, a jakými důsledky je tento fakt doprovázen. Téma konverze bylo řešeno celkem třikrát, se dvěma ženami a jedním mužem. Jedna žena se pak stala ústřední postavou mediální kauzy, neboť působí jako učitelka a zahaluje si vlasy do *hidžábu*²⁶.

Islám se na stránky novin MF DNES dostal i z důvodu znovu uvedení projektu *Studenti píší noviny*, ve kterém v regionálních mutacích MF DNES nechává prostor studentům středních škol, aby se vyjádřili ke společenským otázkám. Pro rok 2009 se tématem staly okruhy *Nejateističtější národ na světě*, *Církvě v ČR* a *Náboženská tolerance*. V mnoha pracích se objevilo téma islám. Nejen v obecné rovině, ale i ve vztahu k České republice. Tyto texty byly zahrnuty do analýzy, ale studentské práce jsou zajímavé i z jiného pohledu. Studenti často píšou ve stylu „ne všichni jsou špatní, jen holt my nepoznáme, kteří jsou ti špatní a dobří, proto mají smůlu.“ Odkazují se na události z 11. září 2001, které měly podle jejich názoru potvrdit fakt, že špatní muslimové opravdu existují.

Politika

V této kategorii lze rozeznat tři tematické celky. První se týká státního příspěvku církvím a náboženským hnutím, na který zatím nemůže Muslimská obec dosáhnout. Druhým pak li-

²⁶ Obličej je zcela viditelný, pouze šátek zahaluje vlasy a je omotaný kolem obličejové části a upevněn pod bradou.

dovecký postoj vůči muslimům na krajské úrovni, kde se často lidovečtí zastupitelé vyjadřují o působení muslimů v kraji. Třetím tématem jsou politické vztahy České republiky a zemí, kde je vyznáván islám. Hlavní roli v těchto příspěvcích hraje prezident Miloš Zeman, který svými výroky arabské země často popuzuje.

Žena v islámu

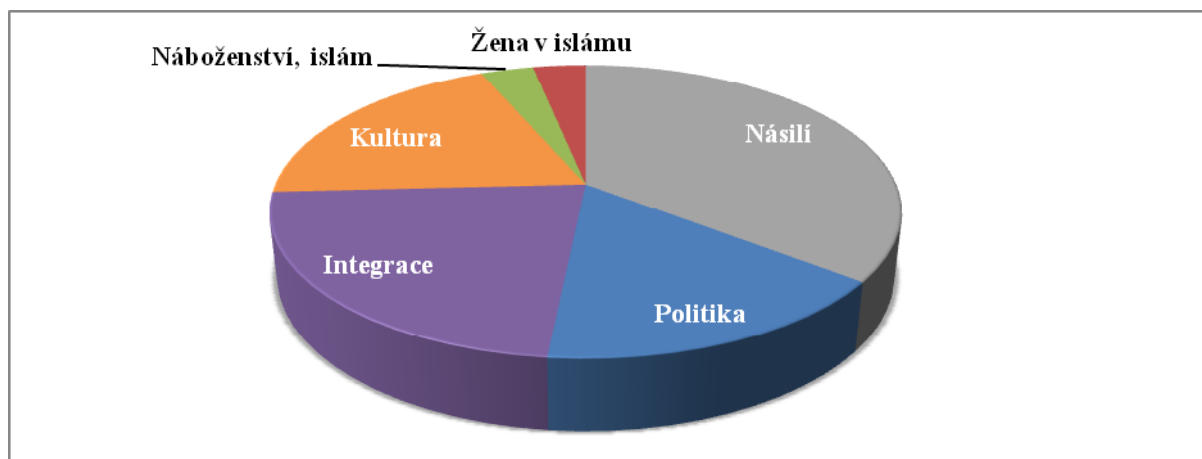
Téma postavení ženy v islámu se objevuje pouze v již zmíněných studentských příspěvcích. Studenti poukazují na nerovnoprávné postavení žen v islámské společnosti jakožto zcela objektivní fakt. Akcentují variantu o celkové podřízenosti až nižší formě života. Dopouštějí se i faktografických nepřesností: „*Tak proč by mělo demokratické Česko podporovat společnost, která demokracii potlačuje a neuznává jiné náboženství než to své jediné?*“²⁷. Tyto výroky ukazují na zažitá stereotypy přetrvávající v naší společnosti.

Tematické zaměření deníků

Výběrový soubor pro mediální analýzu je tvořen dvěma tituly. Prvním je deník Mladá Fronta DNES (dále jen MF DNES), který byl vybrán, jelikož realizuje nejvyšší prodaný náklad ze všech seriózních deníků. Druhým médiem je deník Právo. Tituly reprezentují odlišnou vlastnickou strukturu, což bylo jedním z kritérií výběru. Cílem bylo také monitorovat celorepublikové deníky s prodejností nad 100 tisíc výtisků jednoho vydání. Deník Právo se zaměřuje na kategorie integrace, násilí, politika a okrajově i kultura, na rozdíl od MF DNES, která se kategorii kultura prakticky nevěnuje. Právo si jen okrajově všímá otázky náboženství a ženy v islámu, konkrétně se jedná o jeden článek pro obě kategorie, viz graf č. 3. Celkově je charakter zpráv relativně pestřejší než u MF DNES. Je to způsobeno faktem, že se deník tématem muslimů v České republice zabývá méně, nezaměřuje se na problémy integrace a referuje ve všech kategoriích vyváženě.

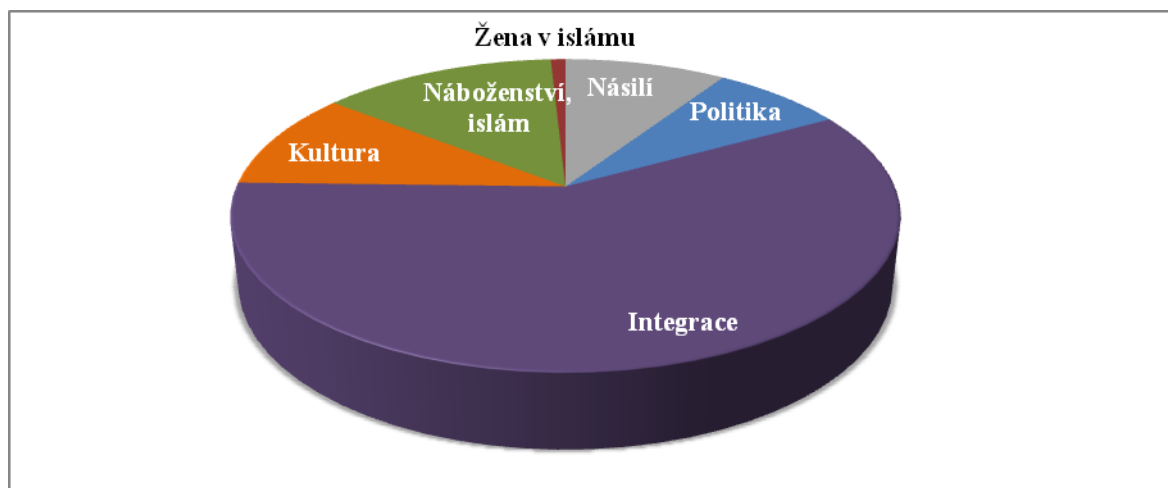
Z celkového počtu relevantních článků 31 spadá 23 článků do kategorie zpravodajství, 8 do kategorie publicistiky, z toho 4 rozhovory. Právo se ve zprávách, až na občasná výjimky v expresivitě nadpisů, snaží zachovávat objektivitu a autoři příspěvků podávají základní popis situace bez přidaných soudů. Jiné informace a emocionalitu již přinášejí články z kategorie publicistika, které pronikají více do hloubky a přinášejí komplexnější pohled na situaci spojenou s islámem v Česku, ať pozitivní či negativní.

²⁷ MF Dnes, 9. 4. 2009. A co 11. září? Tím odpovídám na to, zda by u nás měly stát mešity.

Graf č. 3: Četnost kategorií v deníku Právo v období 2008–2013

Zdroj: Vlastní zpracování

U MF DNES bylo zkoumáno celkem 118 jednotek (článků) přičemž 79 příspěvků vyšlo v rámci jedné ze 14 regionálních mutací deníku. Deník oproti Právu věnuje muslimům mnohem větší prostor. Způsobeno je to zejména tím, že je tu možnost publikace v četných regionálních mutacích, ve kterých pak dostávají prostor lokální kauzy, a značně tu tematicky dominuje kategorie integrace s 69 příspěvků z celkového počtu 118 pro období mezi lety 2008 až 2013. Jedná se zejména o moravskou metropoli a Jižní Moravu. Četnost kategorií je zobrazena na grafu č. 4.

Graf č. 4: Četnost kategorií v deníku MF DNES v období 2008–2013

Zdroj: Vlastní zpracování

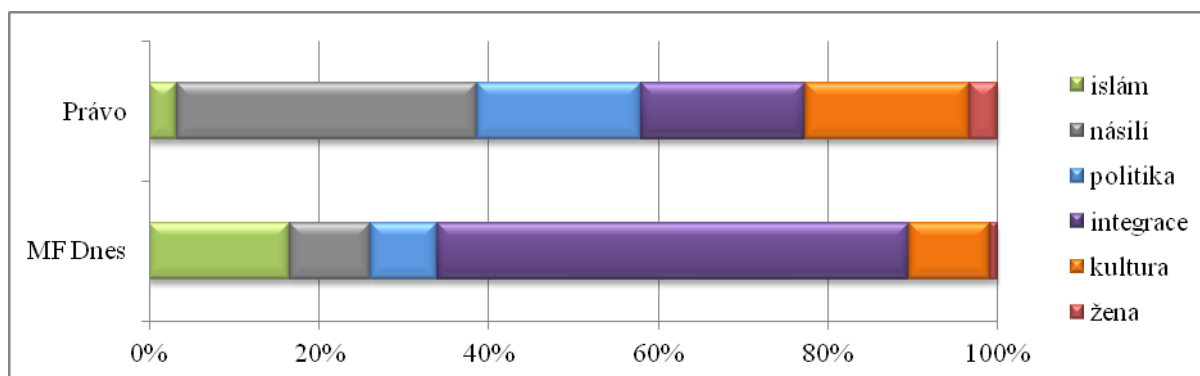
Oproti Právu se MF DNES zaměřuje mnohem více na dění v regionech a problémy v soužití. Ač se z grafů jeví, že se MF DNES věnuje méně kategoriím násilí a politika než deník Právo, není tomu tak. Oba deníky se kategorii násilí a politika věnují obdobně a informují v podobném duchu. Zkreslení přináší absolutní počet příspěvků pro MF DNES,

kteřý zkresluje ostatní kategorie, neboť přináší významný počet zpravodajství z regionálních konfliktů.

MF DNES předkládá především příspěvky týkající se zpravodajství. V této kategorii jako jediné lze sledovat kontinuum zpravodajství o událostech odehrávajících se v krajích. Celkem 74 % příspěvků spadá do této kategorie. Problémem je typ událostí, o kterých je informováno. Jedná se ve většině o zprávy s negativním obsahem řešící problémy soužití nežli jeho klady a přínosy. V celé kategorii není uveden žádný příspěvek hovořící jednoznačně ve prospěch multikulturalismu či přínosu společného soužití. V ostatních kategoriích jsou příspěvky spíše útržkovité, jejich publikace se váže na určitou událost, čili nelze sledovat logickou návaznost

Jak naznačuje graf č. 5, hypotézu, že zaměření deníků bude totožné, lze vyvrátit, neboť deník MF DNES se s výraznou převahou věnuje příspěvkům v kategorii integrace. Ostatní kategorie pak zabírají ve zbývajících 50 % příspěvků přibližně podobně velký mediální prostor. Oproti tomu deník Právo referuje o všech daných kategoriích v podobné míře, kromě kategorií islám a žena v islámu, které se ocitly, podobně jako u MF DNES, na okraji mediálního zájmu. Nejčetnější zastoupenou kategorií bylo násilí, následovaná kategorií integrace.

GRAF č. 5. Relativní podíl kategorií referujících o muslimech v českém prostředí - MF DNES a Právo v letech 2008–2013.

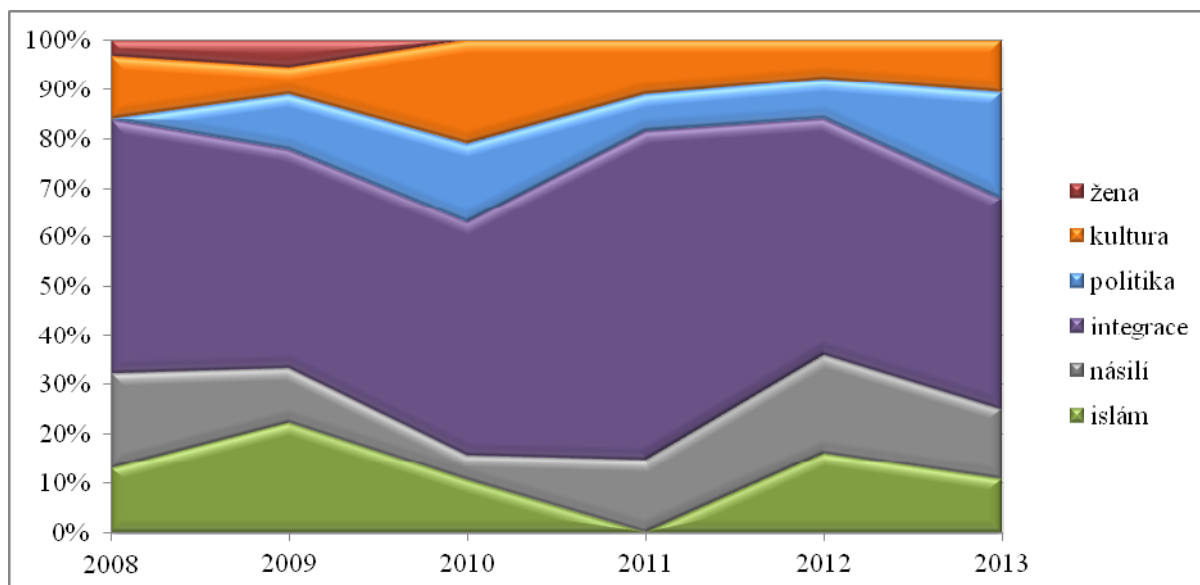

Zdroj: vlastní zpracování

Proměna témat

Tematická skladba se během let výrazně nemění. Jak dokládá graf č. 6, mediální prostor zaplňuje především kategorie integrace, dále pak kategorie islám, politika a kultura a násilí. Na okraji se ocitlo téma žena v islámu.

Graf č. 6: Zastoupení kategorií ve sledovaných médiích v letech 2008 - 2013

Zdroj: Vlastní zpracování

Rokem, ve kterém vybraná periodika informovala o tématu muslimské menšiny v České republice nejvíce, se stal rok 2008. V agendě médií dominoval spor mezi extrémně pravickou Národní stranou a muslimskou komunitou v Brně, který se začal odvíjet od smrti českého velvyslance v Pákistánu při teroristickém útoku vedeném islámskými radikály v Bombaji. Taktéž bylo v tomto roce zaznamenáno nejvíce příspěvků na téma islám.

V roce 2009 zájem o muslimskou komunitu klesá a je naopak otisknuto ve sledovaných médiích vůbec nejméně příspěvků. Tematické agendě stále dominuje brněnská mešita a události, které ji doprovázejí. V tomto roce se opět objevily projevy vandalizmu spojeného s protiislámskými projevy ve městě. Také brněnští zastupitelé za KDU - ČSL se vyjádřili ve smyslu, že jedna mešita stačí. Dalším tematickým celkem byly názory z kategorie *Studenti píšou noviny*. V tomto roce v prosinci také vyšlo najevo, že se na území České republiky organizovaly teroristické útoky na cizí území, které se podařilo české tajné policii s pomocí zahraničních partnerů odhalit.

Roku 2010 opět dominuje integrace a tematika mešit. Vzniku mešity v Hradci Králové se brání občanské sdružení *AntiMešita*, také politici nejsou muslimům naklonění. Objevuje se dokonce i příspěvek, že USA monitorují dění v Brně kvůli sporům o novou mešitu. Téma mešit je v české společnosti velmi kontroverzní. V tomto roce je obraz muslimů vylepšován mnohými kulturními akcemi. Tisk informoval o vydání encyklopedie islámu, výstavě na pražské radnici, kde muslimové představují svého Proroka, nebo pozvánku na výstavu umění orientu v roce 2011.

V roce 2011 se o muslimské menšině informuje opět ve zvýšené míře. Média se věnují především třem tématům. Prvním je stále diskuze o vybudování nové větší mešity v Brně, deníky si navíc všimají rozštěpení vedení obce a osobních sporů jejích členů, celkem šest příspěvků.

Na tento spor navazuje další téma, kterým je publikované video na blogu L. Lhořana, který se vydal cestou kritiky svých dřívějších souvěrců. Na záznamu se objevuje L. Větrovec pronášející kontroverzní kázání o Židech. K tomuto tématu je publikováno sedm příspěvků v prosinci 2011, kdy také video bylo uveřejněno. Ke sporu se přidala mládežnická organizace lidovců, když její předseda Petr Jurčík poslal ministerstvu kultury žádost, aby zrušilo církevní registraci Ústředí muslimských obcí. Jurečka na adresu muslimů v MF DNES prohlásil: *„Bohužel se ukazuje, že oficiální islámské struktury v Česku přebírají prvky učení radikálních islamistů, jejichž názory nejsou v souladu s ústavním pořádkem a liberálně-demokratickými tradicemi této země,“*²⁸

Posledním tematickým celkem je pak pět příspěvků pojednávajících o dopadení členů z kavkazské teroristické sítě *Džamal Šariat*, která měla plánovat útok mimo české území. V České republice pak měli zadržení, všichni nearabského původu, falšovat doklady.

Rokem 2012 se výjimečně neřeší téma stavby mešity, ale jedná se zejména o dění uvnitř. Z celkových 25 příspěvků se deset týká znepokojivého chování muslimů. Jedním je kontroverzní kázání L. Větrovce, dále zpráva o střelbě v brněnské mešitě a neposledně i další kontroverzní kázání předsedy Muslimské obce M. Alrawiho.

Dva příspěvky se věnovaly debatě na univerzitě v Hradci Králové, kde se sešli dva političtí odpůrci a diskutovali na téma islám a islamismus. Další dva příspěvky pak komentovaly vystoupení předsedy KDU-ČSL na přednášce organizace *AntiMešita*, kde se vyjadřoval k radikálnímu islámu.

Hlavním tématem posledního sledovaného roku, 2013, byl již tradičně spor o výstavbě mešit. Psalo se o 15. výročí mešity v Brně s tím, že se místní stále s touto budovou nesmířili. Dále se do centra pozornosti tisku dostala idea Muslimské obce přemístit stávající mešitu do větších prostor, tentokrát ve městě Karlovy Vary. Během sporu o vybudování nové modlitebny padly ostré výpady, které MF DNES neopomněla citovat. Aktivisté vystupující proti výstavbě jsou stále agresivnější. Padla i mnohá klišé: *„Jednu už mají muslimové v hotelu Thermal. Ted' si staví další. Je to zastrčený drápek k šíření islámu,“* prohlásil Vladimír Král, karlovarský zastupitel. Jedna z aktérek proti modlitebně argumentuje, proč by město stavbu nemělo povolit: *„Muslimská komunita si ve Varech buduje mešitu, či spíše modlitebnu, za*

²⁸ MF Dnes, 15. 12. 2011, Mladé lidovce pobouřilo kázání

pomoci lži, podvodů a manipulací.“ Příjemci zpráv mohou nabývat dojmu, že se Karlovy Vary islamizují a mešita s minaretem nezapadá do českého kulturního prostředí. Pravoslavné kostely s velkými kopulemi a významným počtem příslušníků ruské komunity nejsou považovány za takové nebezpečí jako muslimové.

Téma učitelky v hidžabu pak vzbudilo další mediální pozornost. Celkem bylo publikováno pět příspěvků. Téma je rámováno *a priori* jako problematické. Média se táží, jakým způsobem může muslimka dětem uškodit v jejich duševním růstu. Otázkou, jak by mohla dětem rozšířit obzory, se však nezabývají. Ústředním tématem se staly obavy rodičů z ideologického vlivu paní učitelky. V celé kauze se vznášejí předsudky. Zajímavé je přitom vyústění celé kauzy, neboť do mediálního zájmu neměl s paní učitelkou nikdo problémy, všichni ji naopak jako kantorku velmi oceňovali. Po událostech v médiích ale ředitel oznámil dohodu o rozvázání pracovní smlouvy s kantorkou, pokud by měly nastat v budoucnu nějaké problémy. Tento přístup však není médiu komentován, ač se z příspěvku jeví, že se jedná o diskriminaci na základě náboženského vyznání.

Hypotézu, která stála na předpokladu, že tematické zaměření agendy se řídí v čase spíše stereotypními tématy, analýza vyvrací. Média se zaměřují především na události mapující vztahy mezi muslimskou menšinou a českou majoritou na regionální úrovni. Příspěvky jsou tedy řazené do agendy na základě skutečných událostí, které však mohou být v určitých případech vyústěním událostí v zahraničí. V průběhu let se však agenda médií příliš neměnila. Převažovala kategorie integrace s hlavním tématem budování mešit. Postupem času se měnily pouze lokality. Problém výstavby nové brněnské mešity však přetrvával nejdéle.

Způsob informování o muslimech

Pokud se v analýze zaměříme pouze na příspěvky týkající se kategorie *Zpravodajství*, nelze analyzovaným deníkům vytknout způsob, jakým jsou předkládány příspěvky popisující uběhlé události. Výtkou by však mohl být výběr témat. Média zasazují celou problematiku muslimské menšiny do poměrně konfliktního rámce. Většina textů se týká konfliktu, i když pro muslimy nemusí vycházet nutně v jejich neprospěch. Obecně však deníky referovaly o událostech, při kterých vznikly nebo mohly vzniknout neshody. Nejedná se o dlouhodobé sledování komunity a pravidelné informování o její činnosti se všemi aspekty. Ve zpravodajství se nepřilíší často, kromě významných svátků či velkých událostí, objevují jiné než negativní zprávy o této komunitě. Ústředí muslimských obcí se snaží formou tiskových zpráv zasílaných médiím informovat o důležitých akcích komunity, ne vždy se ale objeví na stránkách novin. Několikrát se však již stalo, že toto komuniké novináři využili, sice s převzatými fotkami z agentur, ale s fakty od Muslimské obce.

Odlišný charakter reprezentují příspěvky z kategorie *Publicistika*. Články jsou ve všech případech názorově vyhraněné. Jedna strana vytýká muslimům přílišnou rozpínavost a odmítá vznik dalších mešit. Obavou je přisun dalších muslimských imigrantů a také strach z radikalismu. Druhá strana hájící práva menšiny na své náboženské potřeby argumentuje často tím, že právě uzavřenost a přílišná kritičnost k menšinám způsobuje jejich odcizení a podněcuje k vzniku uzavřených komunit, jako je tomu v západní Evropě. Zásadním argumentem kritiků muslimů je fakt, že muslimů není v České republice mnoho, proto nebyly zaznamenány problémy. S narůstajícím počtem by však mohly přijít. Otázkou je, zda se bude počet muslimů výrazně zvyšovat, když se již deset let odhaduje jejich počet mezi 10 až 15 tisíci.

V subkategorii *Názory*, která spadá pod kategorii *Publicistika*, bylo publikováno celkem 23 příspěvků, přičemž 19 příspěvků ze strany českých občanů nebo komentátorů analyzovaných periodik, z toho sedm příspěvků se vyjadřovalo vůči muslimské komunitě kladně, 12 příspěvků negativně. Ve čtyřech případech pak vyjádřili svůj názor zástupci muslimské komunity, jmenovitě L. Lhoťan a M. Alrawi. Autoři článků nejvíce naráželi na stereotyp terorismu, představovali islám jako nebezpečné a netolerantní náboženství a v neposlední řadě byl vyzdvihován také stereotypní obraz o špatném a násilném zacházení s ženami.

Pokud se vrátíme ke zmíněné kauze české pedagožky konvertující k islámu, MF DNES v jednom rozhovoru a dvou autorských příspěvcích ukázalo aktérku v pozitivním světle. K zamyšlení vybízí příspěvek v kategorii *Publicistika – názory*, který kauzu komentuje následovně: „*Tolerance k jinému způsobu života, pokud nijak nenarušuje ten náš, by se ostatně měla vyučovat na všech školách.*“²⁹. Autor si všimá homogenosti české společnosti a dodává, že jinakost nemusí být pouze na škodu. Názor rodičů reprezentuje strach vycházející z neznalosti toho „Druhého“. Pokud jej však poznáme, je možné, že jeho kvality nejen pochopíme, ale i doceníme. Rodiče v příspěvcích argumentují obavou z šíření islámské ideologie, špatným přístupem muslimů k ženám a celkovou jinakostí pedagožky v důsledku přijetí islámu. V příspěvcích lze pozorovat, že s paní učitelkou byli všichni spokojeni do chvíle, než se veřejně přihlásila k islámu. Je však důležité podotknout, že z příspěvků vyplývá, že největšími kritiky byli anonymní lidé na internetu. Poměrně typický jev pro české kritiky islámu, kteří sledují, kde se na internetu objeví událost spojená s islámem a následně se k ní negativně vyjadřují.

Špatný mediální obraz o sobě čeští muslimové vytvářejí někdy sami. Po odklonu českého konvertity L. Lhoťana od Muslimské obce se na stránkách médií objevují jeho příspěvky

²⁹ MF Dnes 26. 3. 2013. Dobrá paní učitelka ať má klidně burku.

s cílem popsat pravou tvář této instituce. Nejedná se o muslimy jako takové, spíše naznačuje radikalismus ve vedení brněnské MO. Další kauzou i s dohrou vyšetřování kriminální policií bylo radikální kázání L. Větrovce v brněnské mešitě z roku 2010, které L. Lhořan nahrál a uveřejnil v roce 2012 na svém blogu. „*Byla to jedna z jeho chyb. Nemuslimové na takové výroků čekají. Ale zveřejnění takto před Vánoce a vytrženo z kontextu je msta,*“ reagoval předseda Muslimské obce M. Alrawi. V příspěvcích na toto téma zase Alrawi osočuje Lhořana ze sklonu k nevyzpytatelnosti a vyhraněnosti. Tyto šarvátky poškozují obraz nejen Muslimské obce a Islámské nadace, ale i všech muslimů v České republice, neboť se ona představa radikalizace vztahuje na celou skupinu.

Pro česká média je poměrně typické, že se muslimské tématice nevěnují kontinuálně, ale až se vznikem konfliktu. Stejně tomu je tak i u obyvatel měst se silnějším zastoupením muslimské komunity: „*Nikdy s naší přítomností ve městě nebyly problémy a nechápu, proč by měly být teď, když chceme něco koupit. Všechno děláme podle zákona*“³⁰. Takto reaguje syrský podnikatel na bouři občanů proti koupi budovy pro vybudování mešity v Hradci Králové. „*Ačkoliv s nimi „bílí“ Brňané nikdy větší problémy neměli, po zmíněném datu jsou pod drobnohledem. Stačilo oznámit, že by chtěli v Křenové ulici v budoucnu postavit novou mešitu, a už se proti ní začala podepisovat petice.*“³¹

Nejkontroverznějším aktérem se v mediálním prostoru jeví brněnská Muslimská organizace. Nejvíce příspěvků se týká Brna a jižní Moravy a také jsou nejčastěji spojeny s konfliktem. Z příspěvků lze nabýt dojmu, že se v brněnské mešitě skrývá nějaké latentní nebezpečí. Zprávy týkající se brněnské mešity a jejího okolí jsou rámovány v kontextu radikalismu až nebezpečí terorismu. Zejména od roku 2011 s působením L. Lhořana v médiích, který je velice aktivní v informování o dění v brněnské komunitě. Vzhledem k tomu, že je prezentován jako „odpadlík“, který pochopil a odešel, jsou jeho svědectví přitažlivá. Na druhou stranu média ve zpravodajství neopomíjejí v každém příspěvku jeho vztah k brněnské komunitě zmínit, a tím osvětlit kontext kauz.

Závěr

Vybraná tištěná média, MF DNES a deník Právo, referují útržkovitě o jednotlivých událostech, které jsou spojeny s konfliktem. Pouze ojediněle referují o muslimských svátcích či kulturních akcích. V počtu uvedených příspěvků převažuje MF DNES, s celkovým poměrem 73 % všech příspěvků mezi lety 2008 až 2013. Deník se ve svých regionálních mutacích za-

³⁰MF Dnes, 4. 12. 2010, Hradečtí muslimové shánějí peníze na mešitu

³¹MF Dnes, 17. 5. 2011, Muslimové z Brna ukazují opak terorismu

měřuje na události a témata spadající do kategorie *Integrace* monitorující vztahy mezi muslimy a majoritou. Jedná se především o zprávy o aktivitách muslimů v regionu, především budování nových komunitních prostor, které *a priori* vyvolává všeobecnou nevoli u místního obyvatelstva.

Mediální analýze předcházelo studium dosud publikované literatury zabývající se muslimy v českém prostředí. Jednalo se o výzkumné práce založené na analýze médií nebo na kvalitativních rozhovorech se zástupci muslimů žijících v České republice. Jednou z významných analýz je zpráva Martiny Křížové z roku 2006 - *Neviditelná menšina – analýza mediálního obrazu českých muslimů*. Autorka došla ke zjištění, že mediální sdělení mezi lety 2004 až 2005, kdy prováděla výzkum médií, jsou závislá na zahraničním dění a obraz muslimů v Česku je tak nezřetelný. O několik let později se zdá, že mediální obraz je stále roztržitější, nicméně zprávy nejsou zařazovány do mediální agendy v závislosti na dění mimo Českou republiku, ale reagují na aktuální dění v českém prostoru.

Ve většině případů jsou příspěvky domácí provenience a vyvolány jsou taktéž událostmi vázajícími se na české prostředí, zejména na dění v regionu jižní Morava, měšť Hradec Králové a Karlovarském kraji. Kategorie násilí se váže často na události ze zahraničí, ale objevil se i jeden případ o teroristických útočnicích na českém území, který neměl nic společného s českými muslimy.

Obavy u české populace mohou být podporovány stereotypními představami, na kterých se zprostředkovaně podílejí i média. Tyto stereotypy reprezentují muslimy obecně a čeští muslimové jsou pak nálepkováni stejnými vlastnostmi jako radikální muslimové, o kterých média referují v návaznosti na teroristické činy. Těchto nálad pak využívají radikální pravice skupiny v Česku, které zejména v Brně organizují protesty proti muslimům. Dále byly zaznamenány anonymní útoky například na brněnskou mešitu (vylepení karikatur Proroka, vepřové kosti před dveřmi mešity).

Média tím, že neutrálně referují o extremistech, vedou neplacenou kampaň vybrané skupině, která se často skrže své aktivity namířené vůči cizincům a menšinám v České republice dostává do mediálního prostoru. Z důvodu určité mediální přitažlivosti problematiky islámu pak média ve snaze upoutat fantastickou zprávou referují o akcích Národní strany nevyznačující se velkým společenským dopadem.

Do budoucnosti není příliš pravděpodobné, že by se mediální obraz muslimů změnil, neboť se v příštích letech nepředpokládá výrazný nárůst muslimské komunity. Předseda Islámské nadace v Praze Vladimír Sánka se domnívá, že je mnoho možností, jak mediální obraz zlepšit. Například pořádáním kulturních akcí či pravidelným vydáváním tiskových

zpráv. Muslimská obec však nedisponuje dostatkem personální základny. Zhruba 95 % členů jsou cizinci, kteří se potýkají s jazykovými problémy a nemohou se tak plně zapojit do fungování obce a obecně se ani mnoho neangažují. V dnešní době je odhadován počet členů Muslimské obce na několik stovek. Muslimské organizace působící na českém území se snaží být otevřené, pokud jednotlivec nebo skupina projeví zájem, jsou ochotni jej přijmout, odpovídat na jeho dotazy a není výjimečným jevem, že za nimi přicházejí studenti ohledně seminárních či závěrečných prací.

Seznam použitých zdrojů

- BURGETOVÁ, Eva. *Mediální boj o mešitu v Teplicích*. [online]. Migraceonline.cz. 24. 1. 2006 [cit. 2014-01-2] dostupné na: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/medialni-boj-o-mesitu-v-teplicich>>.
- JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7367-287-4.
- KADERKA Petr, KARHANOVÁ, Kamila, *Obraz cizinců v médiích*, [online]. Migraceonline.cz. 17. 5. 2004 [cit. 2014-01-31] dostupné na: <http://bluesimba.net/img_upload/c5618853bfbeef8dd1de5668410ec138/Obraz_cizincu_v_mediich_Zprava_o_projektu_za_rok_2002.pdf>.
- McCOMBS, Maxwell E.; SHAW, Donald L. The Agenda Setting Function in Mass Media. *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 36, No 2. (Summer, 1972) p. 176–177. Další dostupnost: <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541_Fall06/McCombs%20and%20Shaw%20POQ%201972.pdf>.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 4. rozš. a přeprac. Překlad Hana Antonínová. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5.
- Terminologický slovník: Azyl, migrace a integrace*. [online] Ministerstvo vnitra České republiky, 2014 [cit. 2. 1. 2014] Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx>>.
- TOPINKA, Daniel. *Integrační proces muslimů v České republice – pilotní projekt*. [online]. Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky, 2007 [cit. 6. 3. 2014]. Dostupné z: <http://eurabia.parlamentnilisty.cz/UserFiles/Document/integrace_muslimu.pdf>.
- TRAMPOTA, Tomáš, VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.
- Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2007 (ve srovnání s rokem 2006)*. [online] Ministerstvo vnitra, 2008 [cit. 6. 3. 2014]. Dostupné z: <www.mvcr.cz/soubor/zprava08-pdf.aspx>.